stelt zij wat in haar is, voor zich; geeft zij aan wat tot dusver onbepaald, los van elkander was, een bepaalden inhoud.

En die „opmerkzaamheid" hangt weer af van wat de ziel op een gegeven oogenblik interesseert. De hongerige stelt zich brood, de kranke gezondheid, de bedroefde zijn vroeger geluk voor.

In een volgend artikel zullen wij de werkzaamheid der ziel bij het vormen harer voorstellingen nog nader toelichten, om dus almeer inzicht te geven in de vaste ordeningen Gods voor het zoo rijke zieleleven.

„De Naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes."

> Gaat dan henen, onderwijst alle de volkeren, hen doopende in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes; leerende hen onderhouden alles wat ik u geboden heb.
>
> Matth. 28: 19.

Wondere intimiteit geeft het opeens aan verkeer en omgang, als iemand, die u dusver vreemd tegenover stond, of dien ge wel kendet, maar toch als heer of mevrouw bleeft aanspreken, u toestaat dat ge hem bij zijn naam noemt. En nog intiemer voelt ge u op eens geworden, zoo ook de naam weggaat en de doopnaam er voor in de plaats komt.

Kinderen kennen dien overgang niet, dan een enkel maal in zeer hoogen stand. Eerst met het uittrekken van de kinderschoenen komen de beleefde vormen, die juist bedoelen den te vrijen omgang van het kinderleven te verhoogen en op te heffen tot edeler vormen, die opzettelijk tusschen den één en den ander zekeren afstand scheppen, opdat de personen zich meer in vrijheid kunnen ontwikkelen. Maar als dan in latere jaren hetzij nauwere kennismaking tot vriendschap leidde, hetzij het samenwerken in eenzelfden kring den afstand deed inkrimpen, en de titels vallen weer weg, en men spreekt elkander over en weer voor het eerst bij de namen aan, dan wijzigt zich op eenmaal heel de toon van het verkeer, dan *voelt* men zich op eenmaal nader tot elkander gebracht, en is het of het onderling vertrouwen slechts wachtte op goede kans om zich te openbaren.

Hierbij nu geldt de regel, dat hoe hooger de persoon staat, die ons het verlof geeft om hem bij zijn naam te noemen, des te grooter sprong uit de vervreemding naar meer vertrouwelijken omgang gemaakt wordt. Reeds groot is die sprong, als we iemand bij zijn geslachtsnaam gaan noemen, maar allergrootst als we tot den persoonsnaam komen. En hierbij geldt dan nog weer dit ander verschil, dat bij de vrouw en onder vrouwen, evenals bij het kind, de persoonlijke doopnaam, of beter nog de verkorte doopnaam, en bijna nooit de geslachtsnaam in het onderling verkeer gebruikt wordt, terwijl omgekeerd onder mannen de geslachtsnaam als regel gebruikt wordt, en het gebruik van den noemensnaam veel hooger graad van intimiteit aanduidt. Terwijl eindelijk in het familieleven alle deftiger titel wegvalt, en het gebruik van den geslachtsnaam geen zin zou hebben, maar alles òf op den doopnaam drijft, òf overgaat in een heel ander soort namen, die de levensverhouding uitdrukken waarin men tot elkander staat. Zoo komt dan eindelijk de *moedernaam* en de *vadernaam* op, en spreekt men van *man* en *vrouw*, of ook spreken vader en moeder den telg, door ben verwekt, aan als: *mijn kind*. Het zijn deze in het gezin gebruikte namen die meer dan klanken zijn, en iets van het wezen in de onderlinge verhouding uitdrukken. Namen, eenigszins gelijk staande met de namen die we aan een dokter, een dominee, een koster enz. geven, om uit te drukken dat we niet hun persoon, maar hun ambt bedoelen. Doch waar bij deze laatsten de persoon en de betrekking, waarin ze tot ons staan, zich scheiden, heeft de vadernaam, de moedernaam en de naam „mijn kind" juist dit rijke, dat deze soort gezinsnamen tegelijk én de personen én de verhouding waarin ze tot ons staan, uitdrukken, en alzoo het hoogste geven wat de naam uitdrukken kan.

Spreekt men nu, na dit opgemerkt te hebben, het *Onze Vader* of ook het *Abba, lieve Vader* uit, dan voelt men rijker dan anders het hooge voorrecht, dat voor een kind van God in dien *Vadernaam* ligt.

Niet alle naam, waarmeê we het Eeuwige Wezen pogen aan te duiden, is even innig.

De vage naam van *God* brengt geen toenadering. Het enkele woord *God* duidt ons een hoogverheven Wezen aan, dat ver boven den levenskring van ons menschen uitgaat; maar het woord *God* spreekt niets uit, het sluit af en openbaart ons niets, het wijst op geen enkele betrekking; en eerst als we er *mijn* voor voegen, en spreken van „mijn God", of ook gewagen van „Verbondsgod", komt er teekening en leven in.

Evenzoo is het met den naam: *de Allerhoogste*. Die naam van *Allerhoogste* is in de Schrift dan ook bijzonder in gebruik buiten den kring van Israël. We vinden dien naam bij Melchizedek, bij Nebucadnezar (Jes. 14: 14), in de heidensche wereld, waarin Daniël verkeerde, en bij de goede en de gevallen engelen. De engelen heeten: *Kinderen des Allerhoogste* (Ps. 82: 6) Gabriël spreekt van de kracht *des Allerhoogsten* die Maria overschaduwen zal, en zoo ook spreken de Demonen tot Jezus: Gij Zone Gods, *des Allerhoogste* (Luk. 8: 28). En dit is natuurlijk. mmers ook die naam van den *Allerhoogste* drukt alleen uit, dat onze God hoog boven alle geschapen wezens uitgaat, maar het is geen naam die ons onzen God nader brengt of inleidt in zijn verborgen gemeenschap. Eer is het een naam die verwijdert, en den afstand tusschen ons en onzen God doet toenemen.

Heel anders daarentegen wordt het, als God zich openbaart als *de Almachtige*, als *Jehovah*, als *onze Heere*.

De naam van *God den Almachtige*, waarmee de patriarchen hun God mochten noemen, spreekt van bescherming, van een toevlucht in dagen van benauwdheid, van zekerheid der ons gegeven belofte, van een bondgenoot, die elken tegenstand voor ons breken zal. Vandaar de rijke ontwikkeling van dien naam in het veelvuldig spreken van God als ons *hoog vertrek*, onze *toevlucht*, onzen *Rotssteen*; als van een God, in wiens tente we verkeeren mogen, en die ons een schuilplaats is. Alles uitwerking van dat ééne begrip: God de Almachtige, als uitdrukkende een Almachtigheid die over ons waakt, en ons ten goede komt.

Hetzelfde geldt van den naam *Jehovah*.

Ook deze naam is niet een klank, maar wezensuitdrukking, en wel uitdrukking van datgene in het Wezen Gods, wat ons van noode is om ons te troosten bij de bangheid, waarmee het altoos wisselende, onvaste, onbestendige en ten slotte eindige van ons menschelijk leven ons benauwt.

Om ons heen komt het alles en vergaat. Zelf wisselen en veranderen we gedurig met al wat wisselt om ons heen. Nauwlijks is de lente in den zomer overgegaan, of de herfst nadert reeds om in den winterslaap des doods te bezwijken. Dit strijdt met ons innerlijk wezen, dat roept om onsterfelijkheid; dat zich zelf gelijk wil blijven, en in den grijsaard nog de identiteit met het ik van het kind voor eigen zielsbesef handhaaft. En toch gaat die wisseling om ons en in ons rusteloos voort. Er is geen vastheid. Het is al als het wiegelen van de baren, waarop we meewiegelen, en waarop we onweerstaanbaar worden voortgedreven.

En nu is die wondere naam van Jehovah, van: *Ik zal zijn die Ik zijn zal*, te midden van dien wiegelenden oceaan de openbaring van het duurzame, het blijvende, het eeuwige, het onveranderlijke, en vloeit met den naam van Rotssteen saam. Vrucht van die naamsopenbaring is alzoo, dat wie door Jehovah aangegrepen werd, en zelf Jehovah aangreep, in zijn God het vaste punt bezit, van waaruit hij de woeling der wateren op die zee van het leven bezweert, en de eeuwigheid zelve grijpt in den God dien hij aanbidt. Jehovah te kennen is *eeuwig* leven bezitten.

Met den naam *Heere* is het evenzoo.

Wie alleen van *God* spreekt, drukt niets uit omtrent de betrekking waarin hij tot dien God staat, maar wie zegt: *Heere, onze God*, of *God de Heere*, getuigt van een betrekking waarin hij tot het Eeuwige Wezen staat. Hij is van dien God het eigendom en de dienstknecht, hij verwacht van dien God bevel en ordinantie, hij erkent voor dien God te moeten leven, omdat Hij zijn *Heere* is, en hij dus alleen om dien God bestaat.

Maar toch is het daarbij niet gebleven.

De liefde Gods, die ons zocht en aantrok, is in de naamsopenbaring nog veel verder voortgeschreden, en leerde reeds aan Israël den *Vadernaam* kennen, die volstrekt niet eerst in het Nieuwe Testament geopenbaard is. Als God bij Maleachi zegt: Ben ik dan een Vader, waar is mijn eere? toont reeds dit één zegen, dat wel ter dege ook reeds onder Israël de zin en beduidenis van dien Vadernaam beseft werd. Zelfs werd de tegenstelling met het *kind* er reeds in gevoeld. Of heet het niet reeds van David: Ik zal hem tot een *Vader* en hij zal mij tot een *zoon* zijn?

Nu voelt ieder hoe het Eeuwige Wezen ons in dien Vadernaam nabij komt. Het is of alle afstand wegvalt, en of God zelf door dien naam ons tot warme vertrouwelijkheid, nauwe gemeenschap, en intiemen omgang uitlokt. De *moedernaam* zou dit nog teederder, maar toch niet zoo rijk hebben gedaan, omdat de moedernaam meer op de jeugd doelt, en de vadernaam meer heel het leven omvat. Ook zit in den Vadernaam onzes Gods én het teedere van den moedernaam én het energiek-vertrouwelijke van den vadernaam in. „Al kon een moeder haar zuigeling vergeten, zoo zal Ik u nochtans niet vergeten."

Eerst met den Vadernaam komt dan ook de rijke volheid der innige religie op. Nu komt er het samenleven, het gestadig voor zijn God verkeeren, het uitstorten van het hart, het zich vastklemmen in trouw en liefde en de gebedsomgang in niets meer verbergende teederheid.

Meer nog, die Vadernaam sluit den kindernaam in, en met dat *Abba Vader* komt de verrassende ontdekking van zelf *kind van God* te zijn, en daarmee de adel van ons geslacht, de koninklijke verheffing boven al wat ons in de onbewuste schepping omringt, de heel het leven omzettende gedachte, dat niet hier ons eigenlijk leven is, maar dat ons wezenlijk leven is een leven met en bij en in onzen God.

En hiermee is nu de laatste schrede mogelijk geworden, en komt ten slotte de volle openbaring van *Vader, Zoon en Heiligen Geest*, van het eenig en drievuldig Wezen.

Hierdoor toch wordt op eenmaal de verhouding, de betrekking waarin we tot onzen God staan, in verband gezet met het eigen Wezen Gods.

Op zich zelf kon de Vadernaam nog buiten dat Wezen omgaan, en eenvoudig aan het gezinsleven onder menschen ontleend zijn. Zoo opgevat, zou er dan alleen in liggen, dat, gelijk ge kind van uw vader in huis zijt, zoo ook God als een Vader over u waakt.

Maar nu wordt dit op eenmaal alles anders.

Nu is God eeuwig Vader in zijn Wezen en in dat eigen Wezen Gods is de Zoon, zoodat wat op aarde in het gezin wordt gekend, slechts afbeelding is van wat in het Wezen Gods eeuwig was. Alzoo geen vergelijking meer, maar het wezenlijke ligt in dien Vadernaam voor ons uitgedrukt; en als wij Gods kind mogen heeten, komt ons die naam niet uit gelijkenis met het gezin, maar rechtstreeks uit den beelde Gods toe.

Hij *heet* niet maar onze Vader, maar Hij *is* onze Vader eeuwiglijk. En zoo ook, gij heet niet slechts zijn kind, maar ge *zijt* Zijn kind, uit Hem geteeld, en uit uw God geboren.

Dit nu is zaligheid.

En daarom, wie acht dat de belijdenis van de Drieëenheid slechts een leerstellig vraagstuk is, hij peilt van verre niet, wat in die openbaring van *Vader, Zoon en Heiligen Geest* ligt.

Eerst de Drieëenige God is de weelde, de wellust onzer ziele.

Dr. A. KUYPER,

De Gemeene Gratie.

Deel II van dit premiewerk voor abonné's op De Heraut (waarop d.d. 17 Juni 1901 de inteekening onherroepelijk werd gesloten) is verschenen. Aan alle inteekenaren, die ons ook voor dit tweede deel ƒ 3.— voor elk door hen aangevraagd exemplaar deden toekomen, zijn de hun toekomende ex. deel II verzonden.

Gaarne zouden wij van de abonné's, die voor deel II ons tot op heden òf niets, òf een onvoldoend bedrag remitteerden, vóór 15 October a.s. het ons komende ontvangen, opdat ook de voor hen bestemde exemplaren kunnen verzonden worden.

De Administratie.

9 October 1903.

Amsterdam, 9 October 1903.

Wetenschap en Zonde.

De goede verwachting, die men koesterde van Dr. Daubanton, den jongst benoemden hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, is door zijn eerste optreden stellig niet beschaamd. Integendeel mag wel openlijk worden uitgesproken, dat onder de inaugureele oraties, de laatste kwarteeuw aan onze Landshoogescholen uitgesproken, geen zoo principieel en zoo beslist het Christelijk beginsel voor heel het terrein der wetenschap handhaaft, als deze rede, waarmede Dr. Daubanton zijn hoogleeraarsambt aanving.

Reeds de keuze van het onderwerp: Wetenschap en Zonde gaf blijk van moed. Waar men als jong hoogleeraar, nog wel in de allesbehalve aangename positie van kerkelijk aanvullings-professor, voor het eerst moet optreden voor een schare van mannen, die grootendeels de naturalistische wereldbeschouwing zijn toegedaan, daar is de verleiding groot om bij zijn entrée d'Académie de puntjes niet al te scherp op de i te zetten en door zekere soepelheid van beweging zich in aller gratie aan te bevelen.

Dr. Daubanton is voor deze verleiding niet bezweken. Hij heeft integendeel van meet af zoo beslist mogelijk de tegenstelling willen teekenen, die hem van de moderne wereldbeschouwing scheidt.

Op twee principieele punten komt de klove tusschen de nieuwere wetenschap en het Christelijk geloof het sterkst uit. Vooreerst hierin, dat deze wetenschap in de wereld om ons heen, zoowel naar haar matereele als naar haar geestelijke zijde genomen, niets anders zien wil dan het product eener natuurlijke ontwikkeling, waarbij van geen scheppend God sprake mag zijn. En ten tweede daarin, dat de moderne wetenschap deze ontwikkeling als natuurlijk en normaal beschouwt en daarom van geen val in zonde en stoornis in ons denken weten wil.

Daarom heeft Dr. Daubanton juist op deze beide punten de moderne wereldbeschouwing aangetast en daarbij onverholen kleur bekend. Wat het karakter der wetenschap aangaat, belijdt hij, dat haar hoogste taak niet anders zijn kan dan de gedachten, die God als Schepper in de wereld neergelegd heeft, na te denken en uit te spreken:

> Ons menschelijk indenken van het heelal, is een nadenken van Gods oorspronkelijke, scheppende gedachte. „Wetenschap," nogmaals spreek ik de woorden van la Saussaye Sr., wiens denken mij, van mijne studenten jaren af, tot licht en tot stuur was, „wetenschap is wezenlijk nadenken van het voorgedachte: de rede in de wereld wordt erkend door de rede in den mensch en deze weder door gene gewekt." Ons denken is niet een „construiren" van het heelal maar een eerbiedig bezien van wat God wrocht. Die waarheid vertolkte de rijk begaafde sterrekundige Kepler in zijn dankgebed: „O God, ik denk Uwe gedachten na!" Die waarheid ontlokte den natuurkundigen Oerstedt de verklaring: „Die Naturgesetze sind Gedanken Gottes." Die waarheid gaf den genialen Franz von Bader zijn levens-program: „Mein ganzes Leben, alles Wirken und Weben meines Geistes sei: fernher den Gedanken des Allmächtigen nachzudenken, mich seiner Vernunft zu fügen." Dit nadenken nu is mogelijk wijl de menschelijke rede, trapsgewijze oneindig lager dan de goddelijke, soortelijk van haar niet verschilt. De uitspraak van Protagoras is juist, is God-eerend: ἀνθρωπος μετρον παντων. Wij maken haar echter los van de verklaring, die de befaamde sophist zelf er van af. Wij denken haar in overeenstemming met de belijdenis van Plato, Hellas' wegbereider tot Christus: θεος μετρον παντων.
>
> De ontwikkelingsgang der wetenschap, ideëel doorgedacht, zou eene voortdurende zegetocht zijn, door niets gestoord; eene vreugdevolle verovering van de voorwerpelijke waereld. Te midden, boven die waereld zou de mensch staan, als koning, als propheet, als priester.
>
> Als koning zou hij, denker, heerschen over de schepping, waarin gedacht wordt maar die niet denkt — eene heerschappij breeder, dieper, hooger dan het „dominium naturae" waarin de oude Socinianen, eenzijdig, de beteekenis zochten der waarheid: „God schiep den mensch naar Zijn beeld, volgens Zijne gelijkenis": eene heerschappij waarvan de wonderen der toegepaste natuurwetenschappen in onze dagen iets te zien geven!
>
> Als propheet zou hij, taal man, edeler roeping vervullen, om n.l. den lyrischen jubel te vertolken die in de schepping klankloos sluimert.
>
> Als priester zou hij, én namens zich zelf én namens de gedachte schepping, wier hoogste formeering hij, denkend schepsel, is, den Schepper geestelijk nader treden hulde brengende aan Hem, uit Wien, door Wien, en tot Wien alle dingen zijn.
>
> Want slotwoord van ideëel doorgedachte wetenschap is geen ander dan dat van religie, di i. naar Tiele's juiste beschouwing, van adoratie. De geschapen denker knielt, van heilige bewondering trillend, voor den scheppenden Denker neer. „Quelle est la principale fin de l'homme?" vraagt Calvijn in den aanhef van zijnen Catechismus. God verheerlijkend luidt het antwoord: „C'est de connaître Dieu."
>
> In tegenstelling met het streven van zeer velen onzes tijds om alle wetenschap tot natuurwetenschap terug te brengen belijden wij onze overtuiging dat alle wetenschap ideëel doorgedacht is Theologie: Kennisse Gods.

Aan duidelijkheid laat deze uitspraak niets te wenschen over. Van eenige benepenheid, die in transactie heil zoekt, is hier geen spraken. Eer wordt met heilige bezieling als diepste overtuiging van het hart, de belijdenis uitgesproken, dat niet de naturalistische, maar alleen de theïstische wereldbeschouwing fundament der ware wetenschap zijn kan.

En even beslist geschiedt dit in het tweede deel, waar gewezen wordt op de scheur, die door de *zonde* ook op het gebied der wetenschap getrokken wordt. Noode weerhouden wij ons de ook uit oogpunt van taal en dictie zoo schoone bladzijden hier over te nemen, waarin Dr. Daubanton dit aantoont voor elke wetenschap in het bijzonder. Alleen het slot vinde hier een plaats:

> Zullen wij dan met Brunetière de wetenschap aanklagen, haar rauwelings „la banque route de la science" tegen het voorhoofd slingeren? O, zelfzucht, zonde, belemmerde op allerlei wijze het helder zien van heur dienaren. Geesteloos conservatisme, dolle sleur, geknechtheid aan overlevering; wufte kritiek in oppervlakkigheid tierend; gebrek aan zeltkennis, aan liefde, omsluierden vaak het ideaal voor hun oog! Maar, met al hun gissen en missen, deed de wetenschap wat zij doen kon. Zij kan vaststellen wat is: den empirischen kosmos een koninktijk tegen zich zelf verdeeld. Verlossing, Evangelie, heeft de wetenschap niet. Bij monde harer uitmuntende beoefenaar: erkent zij dat. Er is geen wijsbegeerte den mensch met zich zelf verzoenende, omdat er geen wijsbegeerte is die den mensch met den heiligen God verzoent. Ook onze wetenschap behoort tot een, door zonde verstoord, συστημα. Onze logos doolt en dwaalt. Gij *moet* spreken van een banque-route.. Om billijk te zijn gewaag ik van een „banque-rout ecosmique."
>
> Heel de schepping zucht.
>
> Zij vertolkt, niet uit eigen inspiratie, maar onder inwerking des Heiligen Geestes, haar innigst verlangen, door Israëls propheet in woorden gebracht: „Och, dat Gij de hemelen scheurdet, dat Gij nederkwaamt." Die klacht, die bede, is in zich zelf onmachtig. God echter is de Waarachtige. Daarom is er verlossing in Zijn hoog-heilig egotisme. Hij laat niet varen de werken Zijner handen.
>
> De kosmos, zooals de wetenschap hem bezien wil, hem ziet, is een palimpsest. Op het maagdelijke perkament schreef, in den beginne, de goddelijke logograaph heerlijke logoi. Daimoon Diabolos kwam. Het oorspronkelijk geschrift trachtte hij gansch en al uit te wisschen. Hij slaagde daar niet in. Maar hij teekende met gevloekte hand, ἀλογα και δυσεβη over het oorspronkelijk manuscriptum heen. De in de schepping belichaamde logos werd als een Prometheus geklonken aan de rots. Bevrijding is er in den kosmos niet, en dus óók niet in de kosmische wetenschap. Maar Gods genaderaad, eeuwige gedachte van Zijn Liefde-wezen, gaf het epos des Evangelies:
>
> Ο ΛΟΓΟΣ ΣΑΡΞ ΕΓΕΝΕΤΟ

Het behandelen van deze beide principieele punten in één rede heeft ongetwijfeld aan de eenheid van het betoog wel iets geschaad. Het eerste en het tweede deel staan dan ook vrij los naast elkaar. Niet over wetenschap en zonde, maar over de Christelijke beschouwing der wetenschap en den invloed der zonde op de wetenschap wordt gehandeld.

Zoo zou er meer critiek te leveren zijn.

Waar Dr. Daubanton met dankbaarheid gewag maakt van een breede schare van ethische theologen, die hetzelfde standpunt hebben bepleit, daar valt het op, dat juist de naam niet genoemd wordt van dien calvinistischen theoloog, wiens encyclopaedische gedachten toch niet zonder invloed op deze rede gebleven zijn.

Maar liever dan op deze critiek in te gaan, spreken wij openlijk onze blijdschap uit, dat in den kring onzer Rijksuniversiteiten zulk een welsprekend getuigenis voor ons Christelijk beginsel is afgelegd. Hier althans trad de Theologie op niet als slippedraagster eener moderne naturalistische wetenschap, of om in armzalig verweer tegen de aanvallen van het ongeloof kracht te zoeken, maar welbewust en fier om het licht van Gods Woord voor alle wetenschap te laten schijnen.

Amstel's Kerkelijk leven
VAN DE
eerste zestig jaren der vrijheid.

Nu het Gedenkboek, dat Dr. Vos uitgaf bij gelegenheid van het 325-jarig bestaan van den Kerkeraad en van de Classis van Amsterdam, in het licht verschenen is, vestigen wij gaarne ook onzerzijds de aandacht op dit werk, dat èn door de prachtige uitvoering èn door den rijken inhoud zeker een standaardwerk mag worden genoemd.

In klein-folio formaat, op oud-Hollandsch papier gedrukt, voorzien met een schat van keurige reproductiën naar oude etsen, is dit boek een eere voor den uitgever, die het waagde een zoo kostbaar werk ter perse te leggen. Bovendien heeft de heer Bom, die dit werk uitgaf, niet minder aanpraak op onzen dank, omdat hij aan het historisch verhaal van Dr. Vos toevoegde een compleete Bibliographie en Iconcographie der Amsterdamsche predikanten en een lijst van de kerkeraadsleden en diakonessen. Het mag dan ook gerust getuigd, dat tot dusverre op het gebied der vaderlandsche kerkhistorie nog geen werk verscheuen is, waaraan zooveel kunst en arbeid is ten koste gelegd. Het is daarom te meer te betreuren, dat de prijs zoo hoog is gesteld (25 gulden zonder en 30 gulden met band), dat het slechts voor enkele liefhebbers te verkrijgen zal zijn.

Het historische tafereel van het kerkelijk leven, dat Dr. Vos ontwerpt, is rijk aan inhoud. De strijd van onze vaderen, eerst om de kerk te reformeeren, daarna om haar te handhaven tegenover het Arminianisme, en eindelijk hun worsteling tegen de overheersching der Libertijnsche regenten, vormen de grondtrekken van deze schilderij. Voeg daarbij de handhaving van leer, tucht en kerkenorde in eigen kring, den invloed van Amsterdam's kerk op classis, provincie en vaderland, den Zendingsarbeid in onze kolonien, den strijd met Vondel en de Academieheeren en ge verstaat, hoe afwisselend de beelden zijn, die hier voor uw oog voorbijtrekken. Wie den strijd en den moed, de beginselen en den ijver onzer Calvinistische vaderen wil leeren kennen, kan hier rijkelijk te gast gaan. Het hart van het Nederlandsche Calvinisme klopte in de 16e eeuw nergens luider dan in de Gereformeerde Kerk van Amsterdam.

Ook kan aan Dr. Vos de lof niet ontzegd worden, dat hij met geoefende hand en met kennis van zaken dit historisch beeld schilderde. Al is Dr. Vos geen Rembrandt, die met zijn wonderlijk lichtspel de personen leven doet; al ontdekt het critisch oog spoedig genoeg gebreken en leemten ook in de kennis der betrokken litteratuur, die bij een historieschrijver van den eersten rang ondenkbaar zouden zijn, — zoo vindt men, om slechts één voorbeeld te noemen, van den invloed, dien Amsterdam's Kerkeraad op een gewichtig besluit der Dordtsche Synode oefende in zake de Zending, geen woord gemeld, — toch heeft dit werk groote verdiensten, en het feit, dat Dr. Vos vrij gebruik kon maken van de historische schatten in de archieven van Amsterdam's Kerkeraad en Classis verscholen, maakt dat deze studie ook voor den historicus van waarde blijven zal. Het is daarom te meer te betreuren, dat niet alleen in den ongelukkig gekozen titel, maar ook in een telkens opnakelen van persoonlijke herinneringen uit den tijd van 1886 aan deze historische studie een bijsmaak wordt gegeven, die niet voor alle lezers even aangenaam zal zijn. Tot het kleinzielige daalt dit zelfs af, waar Dr. Vos telkens blijkbaar met opzet vermijdt aan de leerlingen der Vrije Universiteit, ook waar hij hun historische studies gebruikt, den doctorstitel te geven.

Laat ons ten slotte er nog op mogen wijzen, dat Dr. Vos op ongedachte wijze komt bevestigen, dat de tekst der liturgie van 1611, die door Prof. Rutgers en Prof. Kuyper als authentiek werd beschouwd en daarom door hen ten grondslag werd gelegd aan de nieuwe uitgave hunner liturgie, ook in Amsterdam's classis als alleen gezaghebbend werd beschouwd. Hij deelt nl. mede op blz. 265, dat Trigland en Roland, die beide op de Dordtsche Synode aanwezig waren, in 1621 op last der Amsterdamsche Classis een formulierboek hebben aangelegd, dat door alle predikanten moest geteekend worden. In dit formulierboek waren met de belijdenisschriften en de Canones van Dordt ook de Liturgische formulieren opgenomen, en wel de editie van 1611, die daarmede als authentiek werd gewaarmerkt. Slechts pro memorie zij hier meegedeeld, dat Ds. Vos hieruit afleidt, dat het woord *alhier* in de tweede doopvraag in de Amsterdamsche kerk dus niet in gebruik was, wat in verband met de uitdrukkelijke tegenspraak van Trigland zelf al even dwaas is als de meening op blz. 258 verkondigd, dat in Amsterdam de oude vorm van het formulier voor den bejaardendoop uit de Zeeuwsche liturgie zou gehandhaafd zijn tegenover het verbeterde formulier, dat de Dordtsche Synode vaststelde en dat sinds in alle kerken gebruikt is geworden.

Scheurer's Hospitaal.

Het zevende jaarverslag van de Vereeniging *Scheurer's hospitaal* legt opnieuw getuigenis af van rijken zegen.

Wat het binnenlandsche leven dezer vereeniging aangaat, klom het aantal leden niet zoo belangrijk. Een klein honderdtal werd er aan toegevoegd. Milder vloeide de bron der vrijwillige giften; het eindcijfer hiervan overtreft dat van het vorige jaar zelfs met 800 gulden. Het totaal bedrag, dat aldus werd saamgebracht, is ƒ 11.581; zeker een niet te versmaden bijdrage voor Amsterdam's Kerkeraad, die de zorg voor dit hospitaal draagt,

Van meer belang is echter voor onze Kerken de mededeelingen, die ook dit verslag weer brengt aangaande het Hospitaal zelf. Daaraan ontleent dit verslag zijn blijvende waarde, en daarom wordt het in steeds breeder kring met zooveel belangstelling gelezen. Op ons Petronellahospitaal zijn we trotsch. Onze doctoren hebben we lief; Dr. Scheurer als den stichter het meest, maar daarnaast gunnen we gaarne een plaats ook aan den nieuwen doctor Esser. En wat ons volk voelt voor de beide pleegzusters, die daar met toewijding en liefde zoo moeilijken arbeid verrichten, valt niet met enkele woorden te zeggen. Het gevaar, waaraan mej. Rutgers zich blootstelde door bij ernstige pokkenepidemie in het huis van Ds. Bakker terstond ter hulpe te ijlen, en de inzinking van kracht, die ten gevolge van te veel arbeid over mej. Kuyper kwam, vervulde menig hart met bange zorg. Maar de donkere wolk dreef over en het verslag meldt met blijden dank aan God, dat beide zusters weer met volle kracht zich aan het Hospitaal kunnen geven.

Laat ons ten slotte van de meer intiemere mededeelingen uit *het leven in het Hospitaal* een enkel fragment overnemen:

> 20 December 1902 . . . . Schreef ik je wel eens over een patiënt, Gaboel geheeten, die hier reeds was van de opening van 't ziekenhuis af? Zij had tuberculose in den voet. Het been werd toen tot aan de knie door Dr. Scheurer afgezet, en aanvankelijk scheen alles goed te gaan. Later echter kreeg zij een nieuwe wond in de knie, en eindelijk werden ook de longen aangedaan, en verleden week is zij gestorven. Zij was zeer ontvankelijk voor het Evangelie, en werd ongeveer een maand of 9 geleden gedoopt, en kwam sinds mede aan het Avondmaal; zij sprak ook dikwijls met de andere patiënten. In haar hoekje op de zaal konden we ook altijd naaiwerk voor het ziekenhuis brengen, wat zij vlug en netjes afleverde. Toen zij erger werd, wilde haar familie haar naar huis brengen, maar dit wilde zij niet; zij wilde tot haar dood bij ons blijven en Christelijke vertroosting ontvangen. Den laatsten dag heeft zij ook nog aan haar Javaansche familie getuigenis afgelegd van haar geloof, zonder een zweem van angst voor den dood. Het lijk heeft de familie toen medegenomen en een Mohammedaansche begrafenis gegeven. Wij wilden ook om dit lichaam niet meer twisten; de ziel was veilig geborgen en konden ze niet meer schaden....
>
> Januari 1903 . . . . Van morgen hadden we doop op de zaal van een jongen, die hier ook al heel lang was, met een zeer vergroote milt. Bijna de geheele buik was één milt. Hij was al lang ge-